

Bezdroża

Przewodnik

Białoruś

Historia za miedzą

ERGO
HESTIA®

Autor przewodnika: Andrzej Kłopotowski

Współpraca: Dominika Zaręba (ekoturystyka na białoruskiej wsi, zielone szlaki greenways, uzupełnienia dotyczące dziedzictwa kulturowego)

Redaktor prowadzący: Maciej Żemojtel

Redakcja i korekta: Gabriela Niemiec

Zdjęcia na okładce:

Okł. I – Uroki białoruskiej wsi, fot. Dominika Zaręba

Okł. IV – Klasztor Świętego Ducha i sobór Uspienski w Witebsku,

© Aliaksei Shaviakou | Dreamstime.com

Projekt okładki: Paweł Polański, Paweł Panczakiewicz

Skład: Krzysztof Hosaja

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autor oraz wydawnictwo Helion dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autor oraz wydawnictwo Helion nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Wydawnictwo Helion S.A.

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: bezdroza@bezdroza.pl, <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?bebial>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie I

ISBN: 978-83-246-4191-8

Copyright © Helion, 2012

Spis treści

O autorze	9
► Rozdział I. Zaproszenie na Białoruś	15
Trasy	15
Trasa 1. Zamki i pałace pogranicza białorusko-litewskiego.....	15
Trasa 2. Najciekawsze miejsca Witebszczyzny	16
Trasa 3. Trasa poleska	17
Trasa 4. Białoruski wschód	18
Trasa 5. Trasa olimpijska.....	19
Trasa 6. Z wizytą u Orzeszkowej, Niemena, Mickiewicza i Kapuścińskiego	20
Trasa 7. Z Homla do Grodna	21
Trasa 8. Z północy na wschód	22
Trasa 9. Trasa zachodnia	22
Najważniejsze wydarzenia kulturalne	24
► Rozdział II. Informacje praktyczne	27
Przed wyjazdem	27
Mapy i przewodniki	27
Słowniki i rozmówki.....	28
Formalności wizowo-paszportowe.....	28
Zabezpieczenia medyczne.....	29
Wybór czasu podróży.....	30
Przejazd	30
Podróż samolotem	30
Podróż pociągiem	30
Podróż autobusem	31
Podróż samochodem	31
Alternatywne formy pokonania granicy	32
Na miejscu	33
Informacja turystyczna	33
Telefon, Internet, poczta.....	33
Podróżowanie po kraju.....	34
Kolej	34
Autobusy i marszrutki	35
Samochód	36
Alternatywne środki transportu	38
Poruszanie się po mieście.....	39
Bezpieczeństwo. Pomoc w nagłych wypadkach	39
Waluta i bankomaty.....	40
Noclegi.....	41
Hotele	41
Akademiki, bursy, „dziwne” hotele	41
Agroturystyka i ekoturystyka	42
Wyżywienie	43
Kuchnia białoruska.....	43

Białoruskie przysmaki: nabiół, chleb, chałwa	44
Napoje	44
Zakupy	45
Pamiętki z Białorusi	45
► Rozdział III. Informacje krajoznawcze	47
Charakterystyka geograficzna	47
Położenie	47
Ukształtowanie powierzchni	47
Hydrografia	48
Klimat	48
Flora i fauna	49
Ochrona przyrody	49
Białowiecki Park Narodowy	49
Park Narodowy Brasławskie Jeziora	50
Naroczański Park Narodowy	50
Prypecki Park Narodowy	50
Poleski Rezerwat Radiacyjno-Ekologiczny	51
Berezyński Rezerwat Biosfery	51
Rezerwat Biosfery Polesie Nadbużańskie	51
Historia Białorusi	52
Początki osadnictwa i pierwsze księstwa	52
Od Rusi do Litwy	53
Wielkie Księstwo Litewskie	53
Rzeczpospolita Obojga Narodów	55
Białoruś rozbiorowa i porozbiorowa	57
Białoruska Republika Ludowa	59
Białoruś radziecka	60
Białoruś po rozpadzie ZSRR	61
Współczesna Białoruś	63
Podział administracyjny	63
Polityka	63
Gospodarka, przemysł i rolnictwo	64
Społeczeństwo	64
Ludność	64
Religia	65
Prawosławie	66
Katolicyzm	66
Protestantyzm	67
Judaizm	67
Islam	68
Język	68
Sztuka Białorusi	69
Architektura	69
Malarstwo, grafika, rzeźba	72
Literatura	73
Teatr i film	74
Muzyka	75
Sztuka ludowa	77

Strój ludowy	78
Ochrona dziedzictwa kulturowego	79
Ochrona a smutna rzeczywistość	79
Zabytki UNESCO na Białorusi	80
Ekoturystyka na Białorusi	81
► Rozdział IV. Zwiedzanie Białorusi	85
Region 1. Mińsk i okolice	87
Mińsk	88
Zasław	109
Raków	113
Dzierżynowo	115
Skansen Dudutki	117
Skansen Stroczyca	118
Region 2. Białoruś zachodnia	121
Grodno	122
Szlak Elizy Orzeszkowej	140
Brzostowica Wielka	142
Wołkowysk	145
Zielony szlak greenways „Zelwieński Dziennik”	148
Wołpa	149
Słonim	151
Żyrowice	156
Szczuczyn	158
Wasiliszki Stare	161
Wysokie Litewskie	163
Kamieniec Litewski	165
Puszcza Białowieska	169
Bereza Kartuska	171
Prużana	173
Kosów Poleski	174
Różana	175
Region 3. Polesie	179
Brześć	181
Kobryń	194
Zielony szlak greenways „Radość z wędrówki”	197
Zakoziel	198
Pińsk	200
Zielony szlak greenways „Janowski Pierścień”	209
Turów	211
Region 4. Białoruś środkowa	215
Lida	216
Szlak Niemna – spływ tratwą po Niemnie	219
Iwie	220
Holszany	222
Boruny	224
Krewo	225
Smorgonie	226
Oszmiana	228

Nowogródek	229
Nieśwież	241
Kleck	247
Mir	249
Baranowicze	253
Region 5. Białoruś północna	257
Witebsk	258
Połock	266
Okolice Połocka i „Błękitny Naszyjnik Rossonów”	273
Orsza	275
Brasław	280
Głębokie	285
Postawy	287
Budśląw	289
Naroczński Park Narodowy	290
Borysów	293
Region Iepelski	295
Zielony szlak greenways „Błękitna Wstęga Wilejszczyzny”	298
Region 6. Białoruś wschodnia	301
Homel	302
Mohylew	308
Mścisląw	316
Szkłów	321
Bychów	323
Bobrujsk	324
Zielony szlak greenways „Dolina Carów”	331
Słowniczek polsko-białoruski	333
Uwagi ogólne o pisowni, wymowie i transkrypcji	333
Minisłowniczek (zestawienie alfabetyczne)	334
Minirozmówki (zestawienie tematyczne)	337
Bibliografia	343
Indeks wybranych nazw geograficznych i atrakcji turystycznych	346

Spis map i planów miast

Białoruś	przednia okładka	Białoruś środkowa	214
Białoruś – trasy i największe atrakcje	14	Lida.....	216
Regiony Białorusi	84	Nowogródek	231
Mińsk i okolice	86	Nieśwież.....	242
Mińsk	90	Mir	250
Białoruś zachodnia	120	Białoruś północna	256
Grodno	124–125	Witebsk	259
Ołtarze bazyliki katedralnej św. Franciszka Ksawerego	128	Połock	267
Wołkowysk	146–147	Połock – Klasztor Spaso-Eufrozyński	270
Słonim	152	Zielony szlak „Błękitny Naszyjnik Rossonów”	274
Żyrowice – Klasztor	157	Orsza	276
Wysokie Litewskie	164	Zielony szlak „W krainie żółtych lilii wodnych i siwych głazów narzutowych”	297
Kamieniec Litewski	166	Białoruś wschodnia	300
Polesie	178	Homel.....	302
Brześć.....	180–181	Mohylew	310
Brześć – Twierdza.....	187	Bobrujsk.....	326
Kobryń.....	194	Mińsk	tylna okładka
Pińsk.....	200–201		

Spis ramek

Ramki białe

Będąc pięć dni w Grodnie.....	15	Gospodarstwa gościnne:	
Będąc tydzień na północy kraju.....	16	– okolice Kamieńca	168
Będąc trzy dni w Brześciu.....	17	– Puszcza Białowieska	170
Będąc tydzień na Polesiu:	18	Warszawska czy Moskiewska?.....	190
Będąc tydzień na wschodzie Białorusi:	19	Gospodarstwa gościnne:	
Będąc pięć dni w Mińsku:.....	20	– okolice Brześcia	191
Będąc pięć dni w Nowogródku i okolicach:	21	– okolice Kobrynia	197
Będąc cztery tygodnie na Białorusi:.....	23	– okolice Pińska.....	207
Turystyczna Białoruś w Internecie.....	28	– okolice Turowa	212
Białoruś w Polsce.....	29	– okolice Iwia.....	221
Dni wolne od pracy	30	– okolice Smorgoni.....	227
Przejścia na granicy polsko-białoruskiej.....	32	– okolice Oszmiany.....	229
Adresy punktów informacji turystycznej	33	– okolice Nowogródka	236
Polska na Białorusi.....	34	– okolice Nieświeża	246
Strefa przygraniczna.....	37	– okolice Mira.....	253
Rubel a dolar i euro	40	– okolice Baranowicz	255
Jedyny taki hostel w kraju	42	– okolice Połocka i Nowopołocka	272
Karta migracyjna.....	43	– okolice Braślawia.....	283
Mińskie dworce autobusowe.....	105	– okolice Głębokiego	286
Linie metra.....	106	– okolice Postaw	289
Gospodarstwa gościnne:		– okolice Naroczńskiego Parku Narodowego	293
– okolice Grodna	138	– okolice Homla.....	307
– okolice Szczuczyna	160		

Gospodarstwa gościnne:	
– okolice Mohylewa	316
– okolice Mściszawia	319
– okolice Szklowa	322

Gospodarstwa gościnne:	
– okolice Bychowa	324
– okolice Bobrujska	330

Ramki szare

Statkiem po Białorusi?	38
Zamach w mińskim metrze	40
Unia brzeska	56
Katastrofa w Czarnobylu	61
Pogańskie korzenie Białorusinów	66
Kardynał Kazimierz Świątek	67
Mniejszość białoruska w Polsce	68
Białoruski Bronisława Taraszkiewicza	69
<i>Купалінка, Kupalinka</i>	76
Zielone szlaki – greenways na Białorusi	81
Mieńsk czy Mińsk?	88
Kuropaty	89
Mińskie pomniki	96
Wędrownka śladami Jakuba Kołosa	97
Mińskie judaika	102
Zamek	103
Linia Stalina	112
<i>Narodny Albom</i>	113
Szlak memoriałów Wielkiej Wojny	
Ojczyźnianej	116
Konne powozy i „lgumeńskie konne	
ścieżki”	118
Mali obrońcy Grodna	123
Ołtarz główny	127
Grodzieńskie judaika	130
Muzeum Historii Religii – jedyny ratunek	
przed zniszczeniem	131
Błogosławione czasy Tyzenhauza	133
Z historii budowy Kanału Augustowskiego ...	139
Kilka słów o Milkowszczyźnie	141
Stalin ze Świsłoczy	145
Szlak trzech dworów	150
Opera Ogińskiego	153
Opowieść o cudownym obrazie	157
Kościeniew	161
Łopaty – Południk Struwego	162
Niemen w Wasyliszczach	162
Z Wysokiego do Kamieńca	167

Kamienieckie umocnienia	168
Kilka słów o Puszczy	170
Brzeskie getto	184
Budowa Twierdzy Brzeskiej	187
Drewniane skarby okolic Brześcia	193
Kaplica Orzeszków	198
Czekuck, Laskowice, Osownica –	
Południk Struwego	199
Centrum Pińska widziane przez Ryszarda	
Kapuścińskiego	203
Janów Poleski	208
Szlak drewnianych cerkwi poleskich	209
Cyryl Turowski	212
Tupiszki – Południk Struwego	223
Matka Boska Boruńska	224
Śladami Franciszka Bohuszewicza	230
Mendog i jego góra	234
Nazaretanki z Nowogródka	235
Białoruska Mekka	237
Słów kilka o Maryli	240
Rekonstrukcja po białorusku	244
Działalność bojówek w 1924 r.	247
Olga – założycielka miasta	258
Witebsk malarzy	262
Marc Chagall	264
Witebskie tramwaje	265
Połockie pomniki	270
Eufrozyna Połocka	271
Bitwa pod Lenino	280
Wycieczki wokół Brasławia	284
Z Berezwecza do Białegostoku	286
Z historii budowy pałacu	304
Polacy w Mohylewie	309
Klasztor Tupiczewski	319
Legenda o klasztorze w Pustynkach	320
Aleksander z Aleksandrii	322
Sieliszcze	325
Dowborczycy z Bobrujska	329

O autorze

Andrzej Kłopotowski poznaje Europę Środkowo-Wschodnią od 2000 roku, kiedy to po raz pierwszy zajrzał do Sankt Petersburga. Później była Białoruś, Krym, Kijów, Wołyń, Podole, Moskwa, Złoty Pierścień Rosji, Estonia, Litwa, Łotwa, Bukowina, Transylwania, Słowacja, Czechy... A drugie tyle pozostało jak na razie w planach. Na co dzień pracuje jako dziennikarz w białostockim oddziale „Gazety Wyborczej”. Współtwórca Nieformalnej Grupy Turystycznej „Kierunek Wschód”. Zdjęcia z podróży zamieszcza na blogu <http://kierunekwschod.blox.pl>.

Dlaczego Białoruś? Tak naprawdę powody są dwa. Choć z Białegostoku do Grodna jest raptem 70 kilometrów, miasto to dla wielu wciąż pozostaje miejscem, do którego można wyskoczyć co najwyżej po papierosy, wódkę i tanie paliwo. Kiedy w 2001 roku wyruszyłem po raz pierwszy na dwutygodniowy objazd Białorusi, kiedy zacząłem odkrywać kolejne miłościny, świątynie, zamki i opuszczone pałace, wiedziałem, że na jednej wizycie przygoda z tym krajem się nie skończy.

Drugi powód jest bardziej osobisty. Do dziś pamiętam opowieści babci o przedwojennym Wysokiem Litewskim, Raśni i Brześciu, gdzie spędzała swoje młodości – międzywojenne – lata. Chciałem więc poznać świat z jej opowieści, znaleźć groby przodków, pospacerować po miejscach, które znała z młodości. Choć dziś to obraz zgoła odmienny od tego ze wspomnień...

Efektorem wielokrotnych wypadów do naszych wschodnich sąsiadów jest ten oto przewodnik. Mam nadzieję, że będzie pomocny przy odkrywaniu Białorusi – zapomnianego miejsca na turystycznej mapie Europy.

Słowa podziękowania należą się Karolinie „Linie” Kuberskiej, Heńkowi „Gienrychowi” Wiszowatemu oraz Krzyškowi „Architektowi” Wiszowatemu, z którymi przez lata podróżowałem po dawnym bloku wschodnim. Dziękuję też Rodzicom za wspieranie mojej podróżniczej pasji. Przede wszystkim jednak książka ta nie powstałaby bez wsparcia Anki, z którą w ostatnich latach wielokrotnie odkrywaliśmy – nie tylko białoruskie – zakątki. I to właśnie Anka dopingowała mnie, żebym w końcu zamknął temat przewodnika po Białorusi. Jak widać, udało się.

Andrzej Kłopotowski

Мińsk i okolice

Bezdroża

0 30 km

адрес: ДАКА - Studio Graficzne
zdrobiec OSM (www.osm.pl)

Region 1

Mińsk i okolice

- ★ **Mińsk** (s. 88) – białoruska stolica z odbudowanym fragmentem starówki oraz monumentalnym, socrealistycznym prospektem Niepodległości
- ★ **Kuropaty** (s. 89) – cmentarz ofiar stalinowskich czystek z lat 30.
- ★ **Chatyń** (s. 116) – zespół pomników poświęconych cywilom poległym w czasie wojny
- ★ **Linia Stalina** (s. 112) – odremontowany ciąg umocnień sowieckich z lat 30. XX wieku
- ★ **Przyłuki** (s. 118) – zespół parkowo-pałacowy Czapskich
- ★ **Raków** (s. 113) – miasteczko na dawnej granicy między Polską a ZSRR oraz zielony szlak greenways „Wołożyńskie Gościńce”
- ★ **Stroczyca, Dudutki** (s. 117–119) – dwa skanseny pod Mińskiem
- ★ **Zasław** (s. 109) – pozostałości dwóch zamków

Aby poznać Mińsk, koniecznie musimy przespacerować się szerokim, zabudowanym w duchu socrealizmu prospektem Niepodległości. Brzmi to pewnie jak slogan z komunistycznego przewodnika, ale to właśnie ta część białoruskiej stolicy ma szansę trafić na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO. Spróbujmy też odkryć w Mińsku, nieliczne wprawdzie, zaułki dawnej starówki. Zobaczmy pomniki białoruskich wieszczów – Janki Kupały i Jakuba Kołasa. Warto również przysiąc choć na chwilę na zielonym nabrzeżu rzeki Świsłocz. Na wieczór zaś wypadaloby wpaść do knajpki serwującej dania kuchni wschodniej. W części *Mińsk i okolice* pojawia się też kilka propozycji na jednodniowe wypadki poza białoruską stolicę. Wycieczkę do Zasławia warto połączyć z wizytą w Wiazynce, gdzie urodził się jeden z najważniejszych białoruskich literatów – Janka Kupała. Inną propozycją jest szlak monumentów i tzw. memorialnych kompleksów, charakterystycznych dla czasów Związku Radzieckiego. Na trasie tej nie może zabraknąć Kurhanu Sławy, Chatynia i Dalwy. Jeszcze inną możliwością spędzenia dnia w okolicach Mińska jest wizyta w skansenie.

Mińsk (Мiнск)

► **liczba mieszkańców: 1,8 mln;** 📞 +375 17
Mińska nie da się w żaden sposób porównać do stolic sąsiednich państw powstałych po rozpadzie Związku Radzieckiego – litewskiego Wilna, łotewskiej Rygi czy ukraińskiego Kijowa. Na pierwszy rzut oka białoruska stolica może wydawać się odpychająca. Ale warto przełamać barierę niechęci, którą możemy poczuć zaraz po wyjściu ze szklanego, nowoczesnego dworca kolejowego, i poznać to jakże odmienne, zbudowane na socrealistyczną modłę miasto.

Historia miasta

Mińsk datowany jest po raz pierwszy w 1067 r. Miała wówczas miejsce bitwa nad Niemigą, w której połocki książę Wsiesław Bracyszawicz uległ koalicji książąt ruskich. Pierwszy gród powstawał w miejscu, gdzie do Świsłoczy wpadała rzeka Niemiga. Dziś to rejon stacji metra Niemiga. Na próżno jednak szukać tu rzeki o tej nazwie – została ona poprowadzona podziemnym korytem. O prawdziwym rozwoju można mówić jednak dopiero od 1326 r., kiedy to gród wszedł w skład Wielkiego Księstwa Litewskiego, a w kolejnym stuleciu stał się stolicą województwa. Dalszy rozkwit był możliwy dzięki nadaniu w 1499 r. przez króla Aleksandra Jagiellończyka praw miejskich.

Niestety kolejne stulecia przynosiły znaczne spustoszenia. W 1505 r. Mińsk zniszczyli Tatarzy krymscy. Następnie – tym razem na szczęście nieskutecznie –

gród próbowali zdobyć Moskwiczenie, których następnie rozniesiono w bitwie pod Orszą (1514). Jednak już niespełna pół wieku później miasto strawił wielki pożar.

Ale Mińsk cały czas podnosił się ze zniszczeń. Po zawarciu unii lubelskiej w 1569 r. rozkwitał już w granicach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Wówczas to do miasta zjechali zakonnicy, rozwijał się handel. W centrum zaczęły wyrastać wieże kościołów, do których „doklejane” były klasztory. Na rynku pojawił się ratusz. Od końca XVI w. odbywały się tu – na zmianę z Nowogródkiem – posiedzenia wiosennej sesji Trybunału Litewskiego. Jednak w 1708 r. Mińsk został spalony na rozkaz samego Piotra I. Zaczął się powolny upadek, przypieczętowany rozbiarami.

Kolejną ważną datą w historii jest rok 1918. Właśnie wtedy, 25 marca, w okupo-

Mieńsk czy Mińsk?

Mińsk nie od razu był Mińskiem. Pierwotnie nazwa dzisiejszej stolicy kraju zapisywana była jako Mieńsk lub Mieniesk. W XV w. przyjęła się zapis Mieńsk, choć jeszcze dwa stulecia później używany był również Mieniesk. Forma Mińsk pojawia się po raz pierwszy w XVI w. Na stałe przyjęła się w XVIII w. i taką utrwalano później w dokumentach rosyjskich. Mieńsk zaś pozostał formą używaną przez Białorusinów. Z czasem pojawiły się kolejne – Mieńsk (Mińsk) Litewski lub Mieńsk (Mińsk) Białoruski. Ostatecznie z formą Mieńsk władza radziecka rozprawiła się w 1939 r. Historyczną pisownię próbowano przywrócić jeszcze w 1990 r., jednak bez powodzenia. Mieńsk pozostał Mińskiem...

Kuropaty

„Białoruś była tylko jedną z wielu republik radzieckich, gdzie przełała się fala irracjonalnej przemocy i zbrodni popełnianych najczęściej na przypadkowych ofiarach. W latach 1937–38 funkcjonariusze stalinowskiej milicji politycznej otrzymywali odznaczenia i awanse za liczbę wyeliminowanych »wrogów ludu«. (...) W lesie w pobliżu wsi Kuropaty koło Mińska zamordowano w latach 1937–41, według różnych szacunków, od 100 tys. do 250 tys. ludzi. Ofiarami byli w większości chłopci z Mińszczyzny oraz więźniowie z całej Białorusi, którzy trafili w ręce mińskiego NKWD. Nocą zabierano ludzi z domów, po wpisaniu na listę »wrogów ludu« przewożono do kuropackiego lasu.

W latach 1937–38 mordowano prawie wszystkich, którzy mieli jakikolwiek związek z białoruskim ruchem narodowym, oświatą, nauką, kulturą. Rozstrzelano wszystkich oskarżonych niegdyś o przynależność do Związku Wyzwolenia Białorusi (w 1929 oskarżono – na fali walki z narodową demokracją – o przynależność do niej większość białoruskiej elity intelektualnej). Tym razem postawiono im zarzut szpiegostwa na rzecz Polski. Straciło życie 90% pracowników Białoruskiej Akademii Nauk, większość wykładowców Uniwersytetu Państwowego w Mińsku, pracowników Teatru Opery i Baletu, Filharmonii Państwowej. Zginęli niemal wszyscy organizatorzy białoruskiego życia politycznego, naukowego, kulturalnego z lat dwudziestych”.

(Eugeniusz Mironowicz, *Białoruś*)

wanym przez Niemców Mińsku proklamowana została Białoruska Republika Ludowa – pierwsza oznaka białoruskiej państwowości będąca namiastką niepodległego kraju. Stan ten nie utrzymał się jednak zbyt długo. W 1919 r. Białoruś była już Białorusią Radziecką. Przynależność do niej Mińska potwierdziły zapisy traktatu ryskiego. Trzecia dekada XX w., a następnie lata 1940–41 przyniosły wielkie czystki stalinowskie, o których jednak nie wspominają zbyt często oficjalne publikacje białoruskie. Doszło do zamordowania tysięcy osób, pochowanych m.in. na uroczysku Kuropaty pod Mińskiem. Naziści z kolei dokonali eksterminacji mińskich Żydów.

Miasto zostało „odbite” przez Armię Czerwoną 3 lipca 1944 r. Data ta uznawana jest przez administrację Aleksandra Łukaszenki za Dzień Niepodległości.

Opozycja natomiast świętuje 25 marca, przypominając w ten sposób rok 1918 i Białoruską Republikę Ludową, o której nie chce z kolei pamiętać władza. Pokojowe wiece często niestety kończą się zatrzymaniami przez milicję.

Po wojnie Mińsk – obok Warszawy i Berlina – był trzecim najbardziej zniszczonym miastem w Europie. Jednak szybko nastąpiła jego odbudowa w stylu socrealistycznym. Wykorzystano przy tym zbudowane jeszcze w latach 30. XX w. gmachy projektowane przez Josifa Langbarda, które w „cudowny” sposób uniknęły radzieckich bombardowań. W kolejnych latach następowała rozbudowa wielkich blokowisk z tandentnej wielkiej płyty. Powstawały też zakłady przemysłowe, które i dziś są chlubą rządzących, jak np. fabryka... traktorów „Białoruś”! Dokładnie 27 lipca 1990 r.

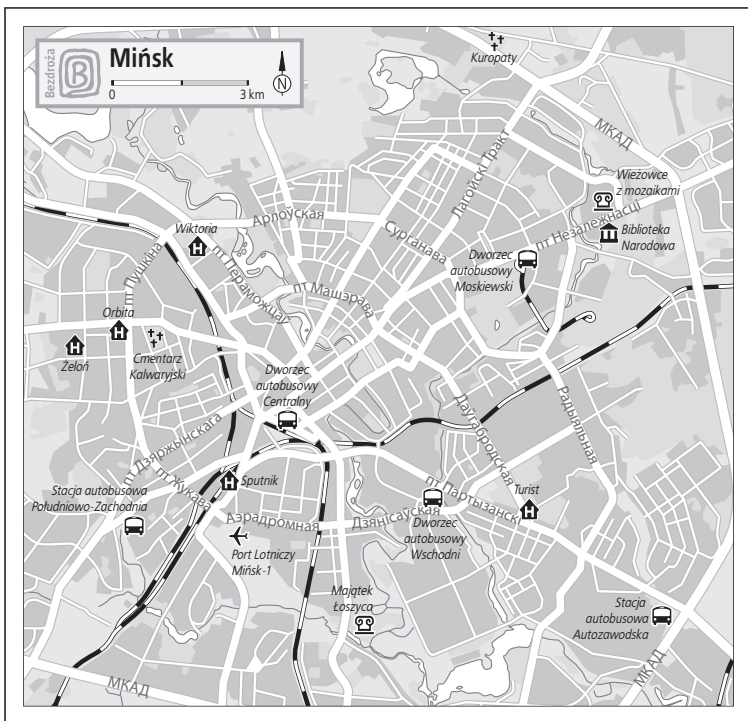
Białoruska Socjalistyczna Republika Radziecka proklamowała akt niepodległości w ramach dawnego ZSRR. Władze Białorusi do swoich potrzeb dostosowały gmachy zbudowane jeszcze w poprzedniej epoce.

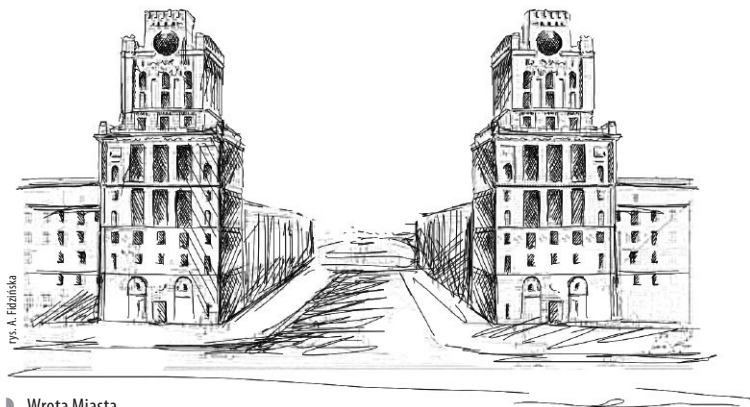
Miejsca, które warto zobaczyć

Wzdłuż prospektu Niepodległości

Zwiedzanie Mińska zacznijmy od wspomnianego już prospektu Niepodległości, przez wielu wciąż zwanego prospektem Franciszka Skaryny. Nazwę taką główna arteria miasta nosiła od 1991 r. Ojciec bia-

łoruskiego piśmiennictwa zastąpił wtedy wodza rewolucji Włodzimierza Ilicza Lenina. Ale w 2005 r. Aleksander Łukaszienka uznał, że główna ulica miasta, ciągnąca się z centrum aż na północno-wschodnie krańce stolicy, zasługuje na bardziej „godną” nazwę. I wtedy też Skarynę zastąpiła bliżej nieokreślona „niepodległość”. Z głównego dworca kolejowego jest tu zaledwie kilka minut marszu. Wychodząc ze stacji, kierujemy się ku tzw. **Wrotom Miasta**, czyli dwóm socrealistycznym, strzelistym wieżowcom, zbudowanym na przełomie lat 40.

rys. A. Fibrńska

► Wrota Miasta

i 50. XX w. Jeden z budynków zwieńczony jest największym zegarem na Białorusi, który ma średnicę 3,5 m, drugi – herbem Związku Radzieckiego. To niejako preludeum do tego, co czeka nas kilka minut dalej na placu i prospekcie.

Jeszcze kilka lat temu **plac Niepodległości** (пл. Незалежнасці) był typową, wyasfaltowaną radziecką *placzką* z umieszczonym na środku parkingiem i stojącym obok Leninem. W latach 2003–06 plac przeszedł istną metamorfozę. Oczywiście pomysłodawcą był sam prezydent. Zamiast asfaltu jest tu teraz trochę zieleni oraz ławeczek, pod ziemią zaś skrywa się kilkupoziomowe **centrum handlowe „Stolica”** (гандлёвы цэнтр „Сталіца”). Budynki w południowej pierzei placu zajmują magistrat oraz miński **uniwersytet**, na którego zielonym podwórzu rozstawiono pomniki wielkich Białorusinów: Eufrozyny Połockiej, Franciszka Skaryny, Cyryla Turowskiego,

Szymona Budnego. Pierzeja zachodnia – to nijaki wysokościowiec.

Z architektonicznego punktu widzenia najciekawsza jest pierzeja północna. Większą jej część zajmuje biały kolos, który wygląda, jakby był poskładany z dziecięcych klocków Lego. To tzw. **Dom Rządowy** (Дом Урада), którego pomieszczenia dziś zajmuje Parlament Białorusi. Budynek wzniesiono według projektu niejakiego Josifa Langbarda – warto zapamiętać to nazwisko, bo podczas wędrówki po Mińsku powtórzy się jeszcze kilkakrotnie. Budowa gmachu trwała od 1930 do 1934 r. Dziś śmiało można go uznać za jeden z ciekawszych przykładów architektury z tego okresu na terenie Białorusi. Stojąc przed parlamentem, nie sposób nie dostrzec spoglądającego od 1933 r. na przechodniów towarzysza Lenina. Nie ma w tym nic dziwnego. Pomniki wodza rewolucji zdobią praktycznie każde miasteczko w kraju.

Niewątpliwą ozdobą placu jest **kościół św. św. Szymona i Heleny** (касцёл святога Сымона і сьвятай Алены), tzw. czerwony kościół. Zbudowany został na początku XX w. w stylu neoromańskim jako pamiątka po zmarłych w wyniku ciężkiej choroby dzieciach Edwarda Woyniłowicza – fundatora świątyni. Imionami Szymona i Heleny nazwane są dwie wieżyczki przy absydzie. Ta od strony placu ma być symbolem wiecznej miłości rodzicielskiej. Niestety już w 1923 r. kościół został rozrabowany, zaś we wnętrzach urządzono teatr, a następnie kino. Do celów religijnych wykorzystywany był jeszcze w latach wojny, ale w 1946 r. ponownie wprowadzili się tu filmowcy. I zostali na dłużej, aż do roku 1990, kiedy świątynię odzyskali wierni. Kościół jest trójnawową bazyliką z ustawioną asymetrycznie, wysoką na 50 m wieżą w elewacji frontowej. Wieżę zdobią potrójne okienka. Ramiona transeptu zamykają rozety. Przed kościołem stoi bardzo wymowny posąg Archanioła Michała symbolizujący zwycięstwo sił niebiańskich nad złem. Ostatnio pojawił się też mały pomnik Jana Pawła II. W kontekście usytuowanego praktycznie tuż obok wodza rewolucji zestawienie to dość niecodzienne...

Ruszamy na północny wschód. Szesroki, zabudowany w duchu realnego socjalizmu **prospekt Niepodległości** (пр Незалежнасці) przez lata praktycznie nie uległ żadnym przemianom. Dziś jest mieszanką symboli czasów minionych i „nowej” rzeczywistości. Obok siebie znajdują się więc socjalistyczne domy towarowe, sklepiki z rękodziełem ludowym i lichy zaopatrzone kioski z prasą, a tak-

że salony sieci telefonii komórkowych, eleganckie sklepy odzieżowe i symbol „amerykańskiego zepsucia” – bar McDonald’s. W 2004 r. Białoruś zgłosiła oficjalnie zabudowę prospektu do wpisania na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego UNESCO jako przykład zabudowy w tzw. stylu stalinowskiego empire’u. Dodajmy – przykład z najwyższej półki. Trudno bowiem szukać podobnych w innych miastach byłego ZSRR. Ideę jednolitej zabudowy głównej arterii miasta z tak dużym rozmachem najpełniej udało się zrealizować właśnie w Mińsku. Na znacznie mniejszą skalę wyczyny socrealistycznych architektów możemy podziwiać na kijowskim Chreszczatyku czy w Moskwie, oglądając poszczególne „Pałace Kultury”.

Gmach z wielkim sierpem i młotem nad wejściem – po prawej stronie prospektu, zaraz za placem – zajmuje **Poczta Główna** (*паштамм*). Niezwykle monumentalna forma z ciągnącymi się przez trzy kondygnacje kolumnami przy wejściu oraz masywnym gzymsem i attyką pochodzi z lat 1949–53. Poczta to dopiero początek dziwów, które czekają na nas na odcinku do placu Październikowego (пл. Кастрычніцкая). Pod numerem 15 znajduje się **siedziba Ministerstwa Spraw Wewnętrznych** z 1915 r. Sąsiaduje z nią **główna kwatera białoruskiego KGB**. To kolejny kolos (prospekt Niepodległości 17) z lat 1945–47. W obiekcie najciekawsze jest główne wejście w centralnej części w formie czterokolumnowego portyku. Dla własnego bezpieczeństwa lepiej nie robić tu zdjęć – a nuż nie spodoba się to

któremuś z przechadzających się po prospekcie milicjantów. Naprzeciwko, na niewielkim skwerku, można sfotografować się za to z **popiersiem Feliksa Dzierżyńskiego**, które stało tu już w 1947 r.! Na Białorusi Dzierżyński uchodzi bowiem za bohatera. Oficjalne publikacje chętnie podkreślają, że „krwawy Feliks” urodził się w obwodzie mińskim na chutorze Dzierżynowo (zob. s. 115).

Za ulicą Komsomolską natkniemy się na dwa ciekawe sklepy. Pierwszy to **główna księgarnia**. Kto wybiera się na podbój Białorusi, powinien koniecznie ją odwiedzić. Oferuje bogaty wybór albumów, map i różnego rodzaju informatoryów turystycznych, których z roku na rok przybywa. Oczywiście to publikacje po rosyjsku. Drugi ze sklepów to **GUM** (ГУМ), czyli **Główny Dom Towarowy**, otwarty 6 listopada 1951 r. Można tu znaleźć stoisko m.in. z rękodzielnictwem ludowym, matryoszkami i charakterystycznymi wyszywającymi ręcznikami – w sam raz na prezent z wycieczki do naszych sąsiadów. Za następną przecznicą, ulicą Lenina, czeka nas jeden z symboli „zgniłego Zachodu”, czyli bar McDonald’s. A następnie znów akcent wschodni – dobrze zaopatrzone spożywcza „Centralny”.

Na dłużej powinniśmy się zatrzymać na **placu Październikowym** (пл. Кастрычніцкая). Plac powstał na początku XIX w., gdy założono w tym miejscu targowisko. Zwany był wówczas Nowym Rynkiem. Genezy dzisiejszej nazwy nie trzeba chyba nikomu wyjaśniać. Wielki Październik ciągle istnieje w oficjalnej historii białoruskiej. Z placu liczone są dziś wszystkie

odległości w kraju. Kilometr „zero” oznaczony jest niewielką piramidką zwaną **Początkiem dróg Białorusi** (Пачатак дарог Беларусі).

W centrum placu u progu nowego tysiąclecia Aleksander Łukaszienka ukończył budowę szklano-marmurowego gmachu zwanego **Pałacem Republiki** (Палац Рэспублікі), którego architektura psuje nieco spójność socjalistycznej zabudowy. W środku znajduje się sala koncertowa, gdzie organizowane są też różnego rodzaju zjazdy i sympozja. Pałac jest również miejscem, w którym zaprzysięgany jest prezydent Białorusi – wspomnijmy tylko, że od 1994 r. ciągle ten sam... Plac Październikowy zapisał się ostatnio w najnowszej historii kraju. To tu w marcu 2006 roku, po sfałszowanych wyborach prezydenckich, powstało – na wzór „pomarańczowego” kijowskiego Majdanu – miasteczko namiotowe. Niestety protest, który miał być zażądaniem białoruskiej „dżinsowej rewolucji”, zakończyła milicyjna pacyfikacja, a osoby mieszkające w namiotach, nad którymi powiewały biało-czerwono-białe, zabronione przez władze flagi, trafiły do aresztów. Podobnie spacyfikowano pokojową demonstrację po kolejnych wyborach prezydenckich w grudniu 2010 r.

Za Pałacem Republiki znajduje się **Muzeum Wielkiej Wojny Ojczyźnianej** (Музей Вялікай Айчыннай Вайны; prospekt Niepodległości 25a; ☎ +375 17 2275611, 2771166; @ <http://warmuseum.by>; wt., czw.–sb. 10.00–18.00, śr., nd. 11.00–19.00), w którym zgromadzono liczne pamiątki związane z działalnością białoruskiej

partyzantki, niemiecką okupacją terenów dzisiejszej Białorusi i zwycięskim „wyzwolenie” pochodem Armii Czerwonej na Berlin. Są tu archiwalne fotografie, dokumenty, medale z Leninem i Stalinem i czerwonymi gwiazdami, sztandary formacji wojskowych, propagandowe plakaty, a nawet gobelin z lliczem. Kto lubi klimaty znane choćby z *Czterech pancernych i psa*, będzie z całą pewnością zachwycony.

Obok muzeum stoi przypominający nieco greckie świątynie **Dom Kultury Profsojuzu** (Дом Культуры Прафсаюзаў). Z tym że na jego tympanonie, zamiast antycznych bogów, znajdują się przedstawiciele ludu pracującego miast i wsi. Po drugiej stronie prospektu między drzewami dostrzeżemy siedzibę *Bat'ki* (tak pieśczośliwie nazywany jest gospodarz Białorusi), czyli **Pałac Prezydencki** (рэзідэнцыя прэзідэнта Беларусі), a niegdyś siedziba Komunistycznej Partii Białorusi. Zdjęcie przed nim byłoby z pewnością pamiętką, warto jednak pamiętać, że ochrona Łukaszenki niezbyt przychylnie patrzy na tego typu pomysły. W najlepszym wypadku skończy się na prześwietleniu kliszy czy skasowaniu zdjęć z karty pamięci.

Skwer przed pałacem prezydenta nosi nazwę **skweru Aleksandrowskiego**. Nazwa pochodzi jednak nie od tego, który w pierwszej chwili przychodzi nam na myśl, lecz od stojącej tu do końca lat 20. XX w. kaplicy Aleksandra Newskiego, zbudowanej w 1869 r. Jak podają źródła, była to pierwsza zniszczona po rewolucji budowla sakralna. Na skwerze natknijemy się jeszcze na **Teatr im. Jan-**

ki Kupały (Нацыянальны Акадэмічны Тэатр імя Янкі Купалы) z końca XIX w., któremu przywracana jest właśnie oryginalna fasada.

Niedaleko placu Październikowego zlokalizowane są jeszcze dwie ciekawe placówki muzealne. Przy ulicy Lenina (Леніна) działa **Białoruskie Muzeum Sztuki** (Беларускі Дзяржаўны Мастацкі Музей; ul. Lenina 20; ☎ +375 17 2277163; @ nmmrb@bk.ru, <http://www.artmuseum.by>; śr.–pn. 11.00–19.00). W salach wystawowych można obejrzeć kilka kolekcji podzielonych na działy. Wśród nich prezentowana jest sztuka Białorusi od XII w. – znaleźć można dzieła sztuki religijnej, ale również magnackie portrety i rysunki Napoleona Ordy. Pokazywana jest tu również sztuka współczesna, ale – rzecz jasna – tylko ta „oddana” władzy. Odrębne działy tworzą sztuka rosyjska od XVIII do początku XX w., sztuka Europy Zachodniej i Środkowej oraz sztuka prezentująca dorobek artystyczny Dalekiego Wschodu od XV do XX w.

Z kolei przy ulicy Marksa (Маркса) swą siedzibę ma **Muzeum Historii i Kultury Białorusi** (Дзяржаўны Музей Гісторыі і Культуры Беларусі; ul. Marksa 12; ☎ +375 17 2274827, 2274322; @ histmuseum@tut.by, <http://history.museum.by>; wt.–nd. 11.00–19.00), zajmujące się dokumentowaniem historii państwa. Wśród eksponatów znajdują się rzeźby, wzornictwo artystyczne, rękopisy, biżuteria, numizmaty oraz przedmioty znalezione podczas prac archeologicznych. Są tu pochodzące sprzed naszej ery fragmenty wyrobów z brązu i kości

mamuta, księgi drukowane w Pradze przez Franciszka Skarynę oraz w Nieświeżu przez Szymona Budnego, Statut Wielkiego Księstwa Litewskiego, Konstytucja 3 maja czy Irmulogion (czyli zbiór pieśni) z końca XVII w. Wyeksponowano tu również pieczęci i monety Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz Rzezypospolitej Obojga Narodów, herby rodów magnackich, portrety Radziwiłłów, Sapiehów, Wiśniowieckich, Stefana Batorego i Tadeusza Kościuszki, wreszcie fotografie i przedmioty codziennego użytku z początku XX w. W oddzielnej sali prezentowany jest tzw. skarb miński, czyli numizmaty oraz przedmioty codziennego użytku znalezione w 1988 r. podczas prac na jednym ze skwerów w centrum miasta. Cała ekspozycja składa się na niesamowity obraz ziem, które dziś zwą się Białorusią.

Wracamy na prospekt. Tuż przed rzeką Świsłocz po prawej stronie mijamy okrągły gmach **cyrku**, po lewej zaś niewielki park, założony w 1949 r. jako park 30-lecia Białoruskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Swą dzisiejszą nazwę, **park Janki Kupały** (парк Янки Купалы), otrzymał w 1962 r. Dziesięć lat później gruntownie przekształcono go w kompleks poświęcony pamięci tego poety – właściwie Iwana Łucewicza. Okazją była 90. rocznica urodzin białoruskiego wieszca. Głównym elementem założenia są **pomnik Janki Kupały** z kwiatem paproci u stóp (symbolem nocy Kupały, w którą urodził się poeta; od niej też wziął się jego późniejszy pseudonim) oraz **fontanna „Wianek”** przypominająca kupa-

łowski zwyczaj puszczenia przez panny na wodę plecionych wianków z kwiatów. Zainteresowani osobą poety i jego twórczością powinni odwiedzić zlokalizowane w parku **Muzeum Literatury Janki Kupały** (Дзяржаўны Літаратурны Музей Янкі Купалы; ul. Janki Kupały 4; ☎ + 375 17 2277866, 2277943; @ kupalamuseum@mail.ru, http://kupala-museum.iatp.by; pn.–śr. 9.45–17.45, czw. 9.45–21.00, pt.–sb. 9.45–17.45). Gromadzone są tu pamiątki związane z twórcą. Godna odwiedzenia jest też wieś Wiazynka, gdzie Kupała przyszedł na świat (opisana została w dalszej części podrozdziału, zob. s. 111).

Nad Świsłoczą, po prawej stronie prospektu, ciągną się zielone tereny dziecięcego **Parku im. Maksyma Gorkiego** (парк Максіма Горкара) z kołem młyńskim, z którego można spojrzeć na Mińsk z góry. Jest to też dobre miejsce na krótki odpoczynek podczas wędrówki socrealistyczną arterią.

Za rzeką prospekt przechodzi w obszerny **plac Zwycięstwa** (пл. Перамори). Plac to tak naprawdę jeden wielki pomnik, zbudowany na chwałę Armii Radzieckiej. Najważniejszy w działającej na zmysły kompozycji jest wielki granitowy „gwóźdź” zwieńczony czerwoną gwiazdą z napisem „Pobieda” (czyli po rosyjsku „Zwycięstwo”). Przed zbudowanym w 1954 r. na wzór egipskich obelisków monumentem płonie wieczny ogień ku czci mieszkańców Białorusi poległych w walkach z faszystami. Z czterech stron umieszczone są ogromne płaskorzeźby: *9 maja, Sława poległym bohaterom, Armia Radziecka*

Położona po sąsiedztwie **Białoruś** to dla Polaków kraj mało znany i przez to niedoceniany. A przyjechać tu naprawdę warto: na ponowne „odkrycie” czekają m.in. wiekowe kościoły i cerkwie, niszczone synagogi, rezydencje szlacheckie, liczne polonika i relikty epoki komunizmu. Białoruś bukolicznej kultury wiejskiej. Białoruś spod znaku krzyża i spod znaku sierpa i młota. Białoruś gospodarki planowej i dziewiczej przyrody. Białoruś czerwono-zielona i niepokorna Białoruś biało-czerwono-biała. Białoruś to kraj, w którym na nowo odnajdziemy sens prawdziwej podróży.

Przewodniki Bezdroża przybliżają historię, kulturę i przyrodę opisywanych regionów i krajów oraz oprowadzają po ich najbardziej fascynujących zakątkach. Treść uporządkowano dla wygody w układzie regionalnym. Opisom miast i innych atrakcji turystycznych towarzyszą przejrzyste mapy oraz ramki z ciekawostkami, czyniące z przewodnika pasjonującą lekturę nie tylko w czasie podróży. Informacje praktyczne pomagają zaplanować wyjazd i odnaleźć się w odwiedzanym miejscu. Całość zamyka praktyczny minislownik.

Nr katalogowy: 7 6 8 4

Księgarnia internetowa:
<http://bezdroza.pl>

Zamówienia telefoniczne:

0 801 339900

0 601 339900

Sprawdź najnowsze promocje:

➤ <http://bezdroza.pl/promocje>

Przewodniki najchętniej czytane:

➤ <http://bezdroza.pl/bestsellery>

Zamów informator podróżniczy:

➤ <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 230 98 63

e-mail: bezdroza@bezdroza.pl

<http://bezdroza.pl>

ISBN 978-83-246-4191-8

9 788324 641918 >

Cena 49,90 zł